

De revisie van de Nieuwe Bijbelvertaling: NBV21

Jean Bastiaens

In 2004 verscheen de interconfessionele *Nieuwe Bijbelvertaling*. Ik herinner me de eerste reactie van kardinaal Danneels: ‘Alwéér een nieuwe vertaling van de Bijbel!?’

Deze vertaling was op de eerste plaats een antwoord op een dringende vraag uit bepaalde protestantse middens: hun Kerkbijbel, de NBG-59 (‘Nieuwe Vertaling’ van 1951), voldeed niet meer, omdat deze nog te dicht aansloot bij het taalgebruik van de oude Statenbijbel. Men was op zoek naar een nieuwe vertaling die als kanselbijbel zou kunnen dienen, maar die tevens in een zodanige taal moest klinken dat ook hedendaagse generaties erdoor aangesproken zouden kunnen worden. Daarmee was meteen de koers van de methodische aanpak gezet: men wilde een vertaling die *brontekstgetrouw* zou zijn én tegelijkertijd *doeltaalgericht*. Met deze dubbele doelstelling werd van meet af aan een spanningsveld ingebouwd.

Essentieel is het onderscheid tussen *tekst* en *taal*: wie een *tekst* recht wil doen, vertaalt geen losse woorden, ook geen op zichzelf staande zinnen, maar grotere gehelen waarin de juiste betekenis van woorden en uitdrukkingen mee bepaald wordt door de context (van een alinea, een perikoop, het hele Bijbelboek in kwestie). Hiermee was de keuze gemaakt voor *beperkt concordant vertalen*, in het besef dat je de verwantschap tussen woorden, zegswijzen of stijlfiguren op uiteenlopende manieren tot zijn recht kunt laten komen. Aan de andere kant wilde men de mogelijkheden van de doeltaal maximaal benutten, in het besef dat het Nederlands als taal eigen kenmerken heeft, een eigen idioom enzovoort. In de praktijk kwam het dikwijls neer op het onderscheiden of een bepaalde zegswijze of uitdrukking nu een *tekst*kenmerk was of een *taalkenmerk* van de brontaal (Hebreeuws of Grieks). *Taalkenmerken* van de brontaal moesten omgezet worden naar *taalkenmerken* van de *doeltaal* (het Nederlands). *Tekstkenmerken* moesten als het ware ongewijzigd overgenomen worden; denk bijvoorbeeld aan een *herhaling* die niet eigen is aan de brontaal, maar die een specifiek kenmerk is dat mee betekenis verleent aan de tekst. In feite moeten de vertalers dan voldoende thuis zijn in zowel de brontalen (Hebreeuws of Grieks) als in de doeltaal (Nederlands). Tevens moeten ze bekwame tekst-analisten zijn.

Om aan dit laatste te verhelpen werden er *vertaalteams* opgericht. Voor elk Bijbelboek werd er een vertaalteam in het leven geroepen. Ik geef een voorbeeld: voor het Bijbelboek *Genesis* werd een brontaalkenner aangezocht (kenner van het Hebreeuws) en een doeltaalkenner, dat wil zeggen een Neerlandicus. Deze twee zorgden in een goed samenspel voor een verantwoorde basisvertaling, die dan werd doorgestuurd naar twee andere koppels van telkens een brontaalkenner en een doeltaalkenner. Het ene koppel bekeek de gemaakte vertaalkeuzes en deed indien nodig revisievoorstellingen, het andere koppel toetste af of de basisvertaling in overeenstemming was met de gemaakte vertaalregels en afspraken. Zo waren er dus voor elke Bijbelboek aparte vertaalteams of *boekteams* van 6 leden.

In het samenspel tussen verschillende Bijbelexegeten en verschillende Neerlandici (of soms ook vertaalwetenschappers) kwamen er natuurlijk ook de nodige verschillen aan het licht die te maken hebben met exegetische visies, verschil van kennis in brontaal of doeltaal, verschillen in aanvoelen van wat binnen de bandbreedte van ‘hedendaags Nederlands’ valt en wat niet. Daardoor gebeurde het dat tekstkenmerken soms te gemakkelijk werden beschouwd als taal-kenmerken.

Juist op dit punt kwam er na verschijning van de NBV de nodige kritiek, en dit ondanks het feit dat deze vertaling een enorm succes bleek. Bijbelexegeten, brontekstkenner, predikanten en professoren klommen in de pen om deze of gene vertaalbeslissing aan te vechten. In de loop van wel 15 jaren werden enkele duizenden vertaal-alternatieven door het *Nederlands & Vlaams Bijbelgenootschap* ontvangen en geregistreerd. Na 17 jaar is een omstandige en grondige revisie van de NBV tot een einde gekomen. Deze revisie krijgt de naam NBV21 en zal in Nederland worden voorgesteld op 13 oktober aanstaande. In Vlaanderen vindt een algemene presentatie plaats op zaterdag 23 oktober in de pas gerestaureerde Begijnhofkerk in Mechelen. Daarnaast zullen er ook plaatselijke initiatieven zijn. Zo zal de NBV21 op woensdag 3 november worden voorgesteld in Brugge (namiddag).

Is de NBV21 een geslaagde revisie? *The proof of the pudding is in the eating*. De gereviseerde vertaling zal meer *brontekstgetrouw* zijn, maar anderzijds de veelgeprezen soepelheid van echt hedendaags Nederlands niet zomaar loslaten.

Ik zet hier een paar revisies onder elkaar – ontleend aan een kleine voorpublicatie –, zodat u als lezer zelf een eerste indruk krijgt van het soort wijzigingen dat werd aangebracht.

Van NBV-2004 naar NBV-2021: enkele voorbeelden van revisie

Genesis 1,12

NBV: ‘...allerlei bomen die vruchten dragen met zaad erin’

NBV21: ‘...alle soorten bomen die vruchten dragen met zaad erin’

Genesis 12,3

NBV: ‘Alle volken op aarde zullen wensen gezegend te worden als jij.’

NBV21: ‘In jou zullen alle volken op aarde gezegend worden.’

Ruth 1,17

NBV: ‘De HEER is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden.’

NBV21: ‘Alleen de dood zal mij van u scheiden, anders mag de HEER met mij doen wat Hij wil.’

Spreuken 8,18

NBV: ‘Rijkdom en eer zijn mijn bezit, / duurzame weelde en gerechtigheid.’

NBV21: ‘Rijkdom en eer heb ik te bieden, / blijvende weelde en voorspoed.’

Jesaja 9,5

NBV: ‘Goddelijke held’

NBV21: ‘Sterke God’

Jona 3,8

NBV: ‘Laat iedereen anders gaan leven.’

NBV21: ‘Laat iedereen breken met zijn kwalijke praktijken.’

Matteüs 5,5

NBV: ‘Gelukkig de zachtmoedigen, want zij zullen het land bezitten.’

NBV21: ‘Gelukkig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde bezitten.’

Matteüs 5,22.28.32.34.39.44 (NBG-51: ‘Maar ik zeg jullie’)

NBV: ‘En ik zeg zelfs / En ik zeg jullie’

NBV21: ‘Dit zeg Ik daarover’

Matteüs 6,12 (Onzevader)

NBV: ‘zoals ook wij hebben vergeven wie ons iets schuldig was’

NBV21: ‘zoals ook wij vergeven wie ons iets schuldig is’

Matteüs 6,13 (Onzevader)

NBV: ‘red ons uit de greep van het kwaad’

NBV21: ‘red ons van het kwaad’

Matteüs 8,2 (NBG-51: ‘een melaatse’)

NBV: ‘die aan huidvraat leed’

NBV21: ‘die door een huidziekte onrein was’

Matteüs 10,29

NBV: ‘Wat kosten twee mussen? Zo goed als niets. Maar er valt er niet één dood neer als jullie Vader het niet wil.’

NBV21: ‘Wat kosten twee mussen? Zo goed als niets. Maar er valt er niet één dood neer buiten jullie Vader om.’

1 Korintiërs 13,12 ('Hooglied van de liefde')

NBV: 'Nu kijken we nog in een wazige spiegel, maar straks staan we oog in oog.'

NBV21: 'Nu zien we nog maar een afspiegeling, een raadselachtig beeld, maar straks staan we oog in oog.'

1 Petrus 2,24

NBV: 'Hij heeft in zijn lichaam onze zonden het kruishout op gedragen.'

NBV21: 'Hij heeft onze zonden gedragen met zijn lichaam aan het kruishout.'

Een algemene beoordeling van de revisie kunnen we maar geven als de NBV21 in zijn geheel is verschenen (oktober aanstaande). Bovenstaande voorbeelden laten zien dat men over het algemeen geprobeerd heeft dichter aan te sluiten bij de brontekst.

Troeven van de interconfessionele Nieuwe Bijbelvertaling

Hoewel de vraag naar een nieuwe Bijbelvertaling in eerste instantie kwam vanuit de protestantse kerken, heeft men van begin af aan getracht zoveel mogelijk kerkgenootschappen bij dit project te betrekken. Uiteindelijk zijn er 21 kerkgenootschappen in meegegaan, waaronder 3 Joodse kerkgenootschappen en de Rooms-Katholieke Kerk van Nederland en Vlaanderen. Met dit brede draagvlak kunnen we spreken van een uniek project voor ons taalgebied. Op deze wijze hoopte men niet alleen de oecumene binnen de christelijke kerken te stimuleren, maar ook de banden met Joodse kerkgenootschappen sterker aan te halen. Overigens is er een aparte editie verschenen van NBV als Joodse Bijbel met het oog op de liturgische functie, uitgegeven door de stichting Sja'ar (TANACH).¹

De NBV wilde evenwel niet uitsluitend een Kerkbijbel zijn, maar ook een Bijbel voor de brede samenleving. Deze doelstelling is heel zeker gehaald, want sinds het verschijnen van de NBV wordt deze veelvuldig aangehaald in pers, media en literatuur.

Ik heb vaak gemerkt dat mensen sterk aangesproken worden door de vlotte en vaak sierlijke taal van de NBV. Poëtische teksten komen tot hun recht, retorische teksten klinken inderdaad 'overtuigend', narratieve teksten zijn vaak 'spannend' geschreven, met dialogen die sterk overkomen. Op dit vlak heeft de NBV het lezen van de Bijbel zeker gestimuleerd. In de verkoopcijfers is dit ook gebleken, want reeds in 2009 ging het miljoenste exemplaar van de NBV over de toonbank. Omwille van het literaire karakter van de Bijbel verscheen er in 2004 trouwens ook een 'literaire editie', uitgegeven door Querido, en dit zal met de NBV21 opnieuw het geval zijn.²

De revisoren van de NBV21 hopen dat het literaire karakter van deze vertaling overeind blijft, ook al is de methode op de spanningslijn van brontekstgetrouw en doeltaalgericht maar naar het eerste verschoven. We kunnen dit alleen maar verifiëren door teksten van grotere omvang te lezen – binnenkort dus!

NBV21 en de Willibrordvertaling

Ook veel Rooms-Katholieke lezers hebben de *Nieuwe Bijbelvertaling* omhelsd. De uitgave van de NBV-Studiebijbel heeft daar mede toe bijgedragen.³ Maar het is niet meer dan logisch dat in deze middens de vraag gesteld werd naar de verhouding van de NBV tot de Willibrordvertaling.

De RK-Willibrordvertaling kent twee edities: die van 1975 (of 1978) en die van 1995. Deze edities verschillen in de volgende opzichten: in de *revisie* van 1995 werden het Psalmenboek, de vier evangeliën en het boek Handelingen van de Apostelen helemaal opnieuw vertaald. Alle andere

¹ Het gaat om een paralleleditie met de Hebreeuwse tekst op de linker-bladzijde en de NBV-vertaling op de rechterbladzijde. De namen van personen en plaatsen hebben de gangbare Joodse uitspraak (niet Mozes, maar Mosje). Deze editie is vooral positief onthaald door de Liberaal-Joodse Gemeenten.

² Voor de editie van Querido van de NBV21, zie <https://www.singeluitgeverijen.nl/querido/boek/de-bijbel/>

³ De (oranje) NBV-Studiebijbel verscheen in 2008 als een gemeenschappelijke uitgave van de Katholieke Bijbelstichting (KBS) en het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG). De projectleiding van deze degelijke Studiebijbel lag in handen van de RK-exegeet dr. Albert Kamp. We mogen hopen dat er op termijn ook van de NBV21 weer een versie van de Studiebijbel zal verschijnen.

Bijbelboeken werden grondig gereviseerd. De editie van 1975 sluit sterker aan bij de teksten die op zondag worden gebruikt tijdens de viering van de eucharistie (Lectionarium).

Reeds vanaf het begin had men bij de Willibrordvertaling oog voor het literaire karakter van de teksten. Hiervan getuigt onder andere het feit dat men de vertaling van de Psalmen in handen gaf van de dichteres Ida Gerhardt en Marie Van der Zeyde.⁴ Maar ook de liturgische functie van de teksten was een belangrijk aandachtspunt.

De gereviseerde versie van de Willibrordvertaling kwam uit in 1995. Nieuwe exegetische inzichten werden erin verwerkt, terwijl er ook werk gemaakt werd van een meer toegankelijk Nederlands. De gereviseerde Willibrordbijbel is een sterke vertaling en staat qua aanpak redelijk dicht bij de NBV. In bepaalde kerkelijke kringen wordt ook de oorspronkelijke editie van de Willibrordbijbel (1975) opnieuw onder de aandacht gebracht, juist vanwege de sterkere aansluiting van deze tekst bij de liturgie. Nadeel is wel het soms erg verouderde taalgebruik van deze vertaling.

Vertalingen vullen elkaar aan en zijn geen concurrenten van elkaar. Voor Rooms-Katholiek gebruik kan de NBV – van 2004 of van 2021 – heel goed gebruikt worden in catechetische en missionaire contexten. Ook bij de oecumenische contacten is dit een dankbare Bijbeluitgave!⁵

Persoonlijke appreciatie

Schrijver dezes was als vertaler gedurende tien jaar betrokken bij het project van de *Nieuwe Bijbelvertaling*, van 1993 tot 2003. Het mag een wonder genoemd worden dat zoveel verschillende kerkgenootschappen elkaar in deze vertaling gevonden hebben. Dat alleen al maakt deze vertaling zo waardevol. Bovendien waren de contacten met afgevaardigden uit zoveel verschillende kerken bijzonder verrijkend. De Rooms-Katholieke Kerk, de kerken van de Reformatie en de Joodse kerkgenootschappen hebben elkaar veel te bieden, heel veel. Sinds mijn werk in Brugge als verantwoordelijke van de Bijbeldienst en van *Bijbelhuis Zevenkerken* heb ik dan ook de oecumenische initiatieven van de werkgroep *Samen Rond De Bijbel* van harte ondersteund.

De veelgestelde vraag welke Bijbelvertaling ‘de beste’ is, is volgens mij niet de goede vraag. Elke vertaling moet getoetst worden aan de eigen vertaalmethode en de eigen uitgangspunten. Het heeft geen zin om appelen met peren te vergelijken. Bovendien is het *naast elkaar plaatsen van vertalingen*, bijvoorbeeld in een Bijbels leerhuis of in het onderwijs, een bijzonder geschikte methode om goede en relevante vragen op tafel te krijgen. Zulk een werkwijze heeft, getuige de vroegere *Polyglotte Bijbels*, oude papieren!

De NBV21 zal in heel veel opzichten een verbetering zijn. Zelf heb ik vaak genoeg vastgesteld dat de vertaling op bepaalde punten meer brontekstgetrouw zou mogen zijn. Daarin zou nu in grote mate verholpen zijn. Maar er zit ook altijd een subjectief kantje aan het Bijbelvertaalwerk. Het zal u dus niet verbazen dat niet elke doorgevoerde revisie bij mij op applaus onthaald zal worden. Verschil van mening is echter voor de interpretatie van deze oude en zo kostbare teksten een toegevoegde waarde.

Ik zou zeggen: neem zelf de proef op de som. *Neem en lees!*

⁴ Deze dichtelijke vertaling van de Psalmen blijft een onovertroffen meesterwerk. Gelukkig blijven deze teksten nog klinken, onder andere tijdens de gebedsuren in Nederlandse en Vlaamse abdijen.

⁵ Auteur van deze bijdrage schreef een tekst van 9 pagina's over 'de positionering van recente Bijbelvertalingen in het Nederlands taalgebied en in hun kerkelijke context' (raadpleegbaar via https://www.bijbelhuiszevenkerken.be/assets/userfiles/2019-2020/Bijbelvertalingen_Liturgie_Nota_JBastiaens.pdf). Daarin komt ook de *Bijbel in Gewone Taal* van 2014 ter sprake.